

ΘΩΜΑΣ ΑΚΙΝΑΤΟΣ

(ΑΚΙΝΑΤΗΣ)

- Του Αρχιμανδρίτη Ελπιδοφόρου Λαμπριανίδη,
 Αρχιγραμματέα της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου
 και Αναπληρωτή Καθηγητή Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

Ι-Βίος

Γνωρίζονται μείζονα γεγονότα της ζωής του, αλλά οι βιογράφοι του διαφέρουν όσο αφορά σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες και ημερομηνίες¹. Εν τούτοις, παραδέχεται από μεγάλο μέρος των ερευνητών ότι γεννήθηκε μεταξύ του 1224 και του 1225, και απεβίωσε το 1274². Τον τόπο γεννήσεως το διεκδικούν διάφορες πόλεις, μολοντί η Roccasecca είναι η πλέον αναγνωρισμένη πόλη γεννήσεως του Λατίνου μοναχού³.

Πρώτα βήματα στα γράμματα

Landolfo, ο πατέρας του, ήταν κόμης του Aquino, και Teodora, η μητέρα του, κόμισσα του Teano. Η οικογένειά του σχετιζόταν με τους αυτοκράτορες Ερρίκο Στ', Φρειδερίκο Β⁴, και τους βασιλείς του Aragon, Castilla και Γαλλίας.

Σε ηλικία πέντε ετών, και κατά τις παραδόσεις της εποχής, εισήλθε στο μοναστήρι των Βενεδικτίνων του Monte Casino για να αρχίσει τις εγκυκλίους του σπουδές. Κατά το 1236 ο Ηγούμενος του Μοναστηρίου τον στέλνει στο Πανεπιστήμιο της

¹ Προταρχικές πηγές παρουσιάζονται σε: *Fontes Vitae S. Thomae Aquinatis. Notis historicis et criticis illustratis*: Ed. D. Prümmer, Toulouse, 1911-1934; *Fontes Vitae S. Thomae Aquinatis*, Ed. M.-H. Laurent, Toulouse, 1937 ; *TOLOMEO DE LUCA, Historia Ecclesiastica*, Ed. L.A. Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores 11*, Milano, 1724; *FRACHET, G., Vidas de los Frailes Predicadores: Santo Domingo de Guzmán visto por sus contemporáneos*, Madrid, 1847, σελ. 497-809; *TOMAS DE CANTIMPRE, Bonum Universalem de Apibus, Douai, 1605; Περίληψη των προηγούμενων κειμένων σε μια προσβάσιμη έκδοση: S. Thomae Aquinatis vitae et fontes praecipuae*, Ed. A. Ferrua, Alba, 1968.

² WALZ.A., *San Tommaso d'Aquino. Studi biografici sul dottore angelico*, Roma, 1945; BOULOGNE, CH., *Saint Thomas d'Aquin. Essai biographique*, Paris, 1968; VANSTEENKISTE, C., *Tommaso d'Aquino, Bibliotheca Sactorum 12*, Roma, 1969, σελ. 544-566; WEISHIPL, J.A., *Friar Thomas d'Aquino. His life, thought and work*, New York, 1974; CHENU, M., -D., *Santo Tomás de Aquino y la Teología*, Madrid, 1962; CHESTERTON, G.K., *Santo Tomás de Aquino*, Madrid, 1973.

³ POCINO, W., *Roccasecca patria di San Tommaso d'Aquino. Documentazione storico-bibliografica*, Roma, 1974.

⁴ KANTOROWICZ, E., *Federico II, Imperatore*, Milano, 1976; BARONE, G., *Federico II di Svevia e gli Ordini mendicanti, Mélanges école française de Roma Col. 90*, Roma, 1978, σελ. 607-626.

Νεάπολης για να συνεχίσει τις σπουδές του. Στην Νεάπολη δάσκαλοί του ήταν ο *Πέτρος Μαρτίνος* και ο *Πέτρος Υβέρνος*. Σύμφωνα με τις παραδόσεις της εποχής, η εκμάθηση της εν γένει επιστήμης και της Φιλοσοφίας χωριζόταν σε δυο τμήματα: το *Trivium*, που απαρτιζόταν από γραμματική, λογική και ρητορική, και το *Quadrivium*, που απαρτιζόταν από μουσική, μαθηματική, γεωμετρία και αστρονομία: ο νέος Ακινάτης, κατά τους βιογράφους του, επαναλάμβανε τα μαθήματά του με περισσότερη διαύγεια και βαθύτητα από τους δασκάλους του. Σε εκείνη την περίοδο ο νέος σπουδαστής αποφασίζει να ακολουθήσει τον αγγελικό βίο και να αφοσιωθεί στην ιερατική πορεία.

Οικογενειακή απαγωγή

Μεταξύ 1240 και 1243 δέχεται το σχήμα του τάγματος του Αγίου Κυριάκου, ελκυσμένος από τον τότε πνευματικό του *Ιωάννη του Αγίου Ιουλιανού*, γνωστό ιεροκήρυκα της Νεαπόλεως. Πολλοί θαύμαζαν και σχολίαζαν το γεγονός ότι ένας νέος αριστοκράτης έπαιρνε το σχήμα του φτωχού δομινικανού μοναχού. Η μητέρα του έσπευσε να προλάβει τον υιό της στην Νεάπολη, αλλά οι δομινικανοί μοναχοί, φοβούμενοι ότι η οικογένεια θα έπαιρνε τον Θωμά, αμέσως τον έστειλαν στη Ρώμη. Η μητέρα, όμως, έπεισε τους αδελφούς του, που ήταν στρατιώτες του Αυτοκράτορα Φρειδερίκου, να τον συλλάβουν, και έτσι ο δόκιμος Θωμάς συλληφθηκε από τους αδελφούς του στα περίχωρα του *Aqua pendente* και φυλακίσθηκε στο κάστρο του Αγίου *Ιωάννου της Rocca Secca*. Εκεί παρέμεινε ο Θωμάς σχεδόν δυο χρόνια, ενώ η οικογένειά του προσπαθούσε να τον πείσει να παραιτηθεί από το μοναχικό βίο και να ασχοληθεί με τα της οικογενείας του⁵.

Εν τούτοις, ο καιρός της αιχμαλωσίας του δεν παρουσιάστηκε εντελώς χαμένος. Συν τη παρόδω του χρόνου η μητέρα του Ακινάτου δοκίμου επέτρεψε στους Δομινικανούς μοναχούς να του παρέχουν καινούρια ράσα, και χάρη σε μια αδελφή ο Θωμάς κατάφερε να έχει μερικά κείμενα, όπως εκείνα της Αγίας Γραφής, της Μεταφυσικής του Αριστοτέλους και των *Sententiae* του Πέτρου Λομβάρδου.

Η ελευθερία

Μετά σχεδόν δυο χρόνια και μετά από πιέσεις του Αυτοκράτορα Φρειδερίκου του Β' και του

Πάπα Ιννοκέντιου του Δ', ο Θωμάς ελευθερώθηκε από την αιχμαλωσία. Οι αδελφοί του τον κατέβασαν σε ένα καλάθι και ούτως παραδόθηκε στους δομινικανούς μοναχούς. Ο Θωμάς αμέσως έκανε τις μοναχικές του υποσχέσεις στο Μοναστήρι και μεταφέρθηκε στη Ρώμη. Ο Πάπας Ιννοκέντιος ο Δ' εξέτασε με προσοχή τις αιτίες που οδήγησαν τον Θωμά να εισέλθει στο τάγμα των Δομινικανών και απεφάσισε να παραμείνει σε αυτό, απαγορεύοντας, ούτως, οποιαδήποτε παρεμβολή στον βίο και δραστηριότητά του.

Παρίσι και Κολωνία

Ο Ιωάννης ο Τεύτονας, τέταρτος κατά σειρά γενικός διδάσκαλος του τάγματος, παίρνει τον Θωμά στο Παρίσι και, κατά την πλειοψηφία των βιογράφων του, στην Κολωνία, το 1244 ή 1245, και τον παρουσιάζει στον Αλβέρτο τον Μέγα, κορυφαίο διδάσκαλο του τάγματος, για να σπουδάσει υπό την αιγίδα του. Το 1245 ο Αλβέρτος μεταφέρεται στο Παρίσι και μαζί του ο Θωμάς ως μαθητής του.

Το 1248 ο μέγας διδάσκαλος Αλβέρτος και ο μαθητής του Θωμάς επιστρέφουν στην Κολωνία, αφού ο Αλβέρτος είχε διοριστεί ως νέος διευθυντής του εν Κολωνία *Studium Generalis* και ο Θωμάς θα δίδασκε υπό την επιθεώρησή του ως *Baccalaureatus*. Κατά τη διαμονή του στην γερμανική πόλη, πιθανόν το 1250, ο τότε επίσκοπος Κορράδος του Hochstaden χειροτονεί τον Θωμά πρεσβύτερο.

Το 1251 ή 1252 ο γενικός διδάσκαλος του τάγματος, συμβουλευόμενος από τον Αλβέρτο τον Μέγα και τον Ούγκο του San Caro, διορίζει τον Θωμά υποδιευθυντή του *Studium Generalis* στο Παρίσι. Αυτός ο διορισμός δύναται να θεωρηθεί ως η αρχή του δημοσίου βίου του ιταλού μοναχού, μια και η μέθοδός του και η διδασκαλία του εντυπωσιάζουν τους λοιπούς καθηγητές και τους μαθητές. Η ευθύνη του στην θέση αυτή συγκεντρωνόταν κατ' αρχάς στην διδασκαλία και ερμηνεία των *Sententiae* του Πέτρου Λομβάρδου, και τούτα τα σχόλια επί του κειμένου αυτού αποτέλεσαν το υλικό και, εν πολλοίς, τη δομή του μεγάλου του έργου *Summa Theologiae*⁶.

Διδακτορικό

Με την πάροδο του χρόνου ο Θωμάς πήρε την εντολή να ετοιμαστεί για να παρουσιάσει την δι-

⁵ MANDONNET, P., *L'entrée de S. Thomas d'Aquin chez les frères prêcheurs, V Cong. Inter.Sc. Historique, Brusel, 1923, σελ. 219-220.*

⁶ WEISHIPL, J.A., *Friar Thomas d'Aquino. His life, thought and work, μν.έργ., σελ. 78; GRABMANN, M., La Somme Théologique de Saint Thomas d'Aquin, Paris, 1925, σελ. 30.*

δακτορική του διατριβή στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων. Εν τούτοις, η διανομή του τίτλου αναβλήθηκε, λόγω διαρρηξέως μεταξύ των αρχών του Πανεπιστημίου και των μοναχών.

Η έν λόγω διάρρηξη, που ήταν στην αρχή μια διχογνωμία μεταξύ του Πανεπιστημίου και των λαϊκών αρχών της πόλεως, έγινε μετά από επεισόδιο με την φρουρά της πόλεως, και είχε σαν αποτέλεσμα ένα φοιτητή νεκρό και τρεις τραυματίες. Το Πανεπιστήμιο, θέλοντας να διατηρήσει την αυτονομία του, απαιτούσε αποζημίωση, η οποία δεν δόθηκε. Τότε οι καθηγητές κλείσανε τις αίθουσες και κήρυξαν επίσημα το κλείσιμο του Πανεπιστημίου μέχρις ότου οι αρχές της πόλεως θα ικανοποιούσαν τις απαιτήσεις τους. Επίσης συμφώνησαν να μην απονεύμουν τον τίτλο του διδάκτορα, εκτός εάν ο υποψήφιος υποσχόταν επίσημα να συνεχίσει την γραμμή των καθηγητών.

Οι Δομινικανοί και οι Φραγκισκανοί αρνήθηκαν να δώσουν τον ζητούμενο όρκο και τότε δημιουργήθηκε η διαφωνία τον καιρό που ο Θωμάς ο Ακινάτος έπρεπε να λάβει το Διδακτορικό του στο Παρίσι.

Ο Γουλιέλμος του *Saint-Amour*, λαϊκός καθηγητής και αντίπαλος των μοναχών, έφερε τη διαφωνία στα άκρα, και τότε απαγόρευσε στους δομινικανούς να διδάσκουν στις έδρες τους. Ο Θωμάς έγραψε μια απολογία των μοναχικών ταγμάτων σε σχήμα πονήματος με τίτλο “*Contra Impugnantes Religionem*” εναντίον του έργου του Γουλιέλμου “*De Periculis Novissimorum Temporum*”. Το τελευταίο έργο καταδικάστηκε από τον Πάπα Αλέξανδρο τον Δ΄ το 1256. Ο Πάπας επίσης έδωσε εντολή να λάβουν το δίπλωμά τους οι υποψήφιοι δομινικανοί.

Οστόσο, οι πανεπιστημιακές αρχές δεν σεβάστηκαν τις εντολές του Ποντίφικα αμέσως. Τελικά οι επεμβάσεις του Βασιλέα Λουδοβίκου του Θ΄ έφεραν σε τέλος την διάρρηξη, και ούτως ο Θωμάς έλαβε το δίπλωμά του την 23ην Οκτωβρίου 1257. Θέμα της διατριβής του Ακινάτου ήταν: «Η μεγαλειότητα του Χριστού».

Ωριμότητα

Από τότε ο βίος του Ακινάτου μοναχού δύναται να περιληφθεί σε προσευχή, κήρυγμα, διδασκαλία και συγγραφή. Ούτως, τον βρίσκουμε διαδοχικά στο Anagni, Ρώμη, Βολόνια, Ορβιέτο, Βιτέρβο,

Περούτζια και Παρίσι πάλιν. Τελικά τον βρίσκουμε στη Νεάπολη, όπου αρνήθηκε την πρόταση του Πάπα να γίνει Αρχιεπίσκοπος της εν λόγω πόλεως το 1265⁷.

Πολλές φορές έλαβε μέρος στις συσκέψεις των γενικών κεφαλαίων του τάγματος και συνεργάστηκε με τους Αλβέρτο τον μέγα και Πέτρο της Ταρεντασίας (έπειτα Πάπα Ιννοκέντιο Ε΄) στην διατύπωση σύστηματος σπουδών –που γενικά ισχύει μέχρι και σήμερα– για τα *Studia Generalia* του τάγματος των Δομινικανών.

Μετάσταση στην αιωνιότητα

Την 6ην Δεκεμβρίου 1273 ο κάλαμος του Ακινάτου έπαυσε να δρα ενεργά. Εκείνη την ημέρα ο Λατίνος άγιος, κατά τη διάρκεια της θείας ευχαριστίας, υπέπεσε σε έκσταση και αρνήθηκε να γράψει τίποτα άλλο. Το κορυφαίο και βαθύτερό του έργο, η *Summa Theologiae*, είχε γραφτεί μέχρι την 90η απορία του τρίτου μέρους.

Την 1^{ην} Μαΐου 1274 ο Πάπας Γρηγόριος Χ είχε καλέσει γενική Σύνοδο στο Λουγδούνιο -Λυών- και προσκάλεσε τον Θωμά να παρουσιάσει το πόνημά του «*Contra Errores Graecorum*». Υπακούοντας την εντολή του Ποντίφικα, ο Ακινάτος ξεκίνησε την πορεία του τον Ιανουάριο του 1274, αλλά οι δυνάμεις του δεν αρκούσαν για τέτοιο δρομολόγιο. Λιποθύμησε και έπεσε κοντά στη Terracina. Αμέσως μεταφέρθηκε στο κάστρο της ανιψιάς του, Francesca Ceccano, αλλά οι μοναχοί της Fossa Nova επέμεναν να μείνει στο μοναστήρι τους. Ο Θωμάς, ο από Ακίνο, απεβίωσε την 7^{ην} Μαρτίου 1274⁸.

Post Mortem παράδοση

Ο Θωμάς ο Ακινάτος αγιοποιήθηκε από τον Πάπα Ιωάννη Β΄ την 18^{ην} Ιουλίου 1323. Οι μοναχοί της *Fossa Nova* επέμεναν να κρατήσουν το ιερόν του λείψανο, αλλά ο Πάπας Ουρβάνος ο Ε΄ έδωσε εντολή να επιστραφεί στους αδελφούς Δομινικανούς, και ούτως μεταφέρθηκε μεγαλοπρεπώς στον δομινικανό ναό της Τουλουζης, την 28^{ην} Ιανουαρίου 1369. Το παρεκκλήσι εγκαινιασμένο το 1628, αριστούργημα της λατινικής ιερής αρχιτεκτονικής, καταστράφηκε ολοτελώς κατά την γαλλική επανάσταση και τότε το ιερό λείψανο του Θωμά του Ακινάτου μεταφέρθηκε στον Ιερό Ναό του *Saint Sernin* της Τουλουζης, όπου κείται μέχρι σήμερα σε ειδική πολύτιμη σαρκοφάγο.

⁷ GUILLERMO DE TOCCO, *Fontes Vitae*, 114-116.

⁸ WALZ, A., *De S. Thomae Aquinatis e vita discessu*, Xenia

Thommistica III, Roma, 1925, σελ. 41-55. SANCHEZ, M., Cómo y de qué murió Santo Tomás de Aquino?, Studium 16, 1976, σελ. 369-404.

Μεγάλο μέρος από το αριστερό χέρι του βρίσκεται σήμερα στον Ιερό Καθεδρικό Ναό της Νεάπολης, Ιταλία. Το δεξί χέρι, που αρχικά είχε δοθεί στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων και φυλασσόταν στο Παρεκκλήσι του Αγίου Θωμά, σήμερα φυλάσσεται στον δομινικανό ναό της Αγίας Μαρίας *supra Minerva* στην Ρώμη, όπου έφθασε μετά από την γαλλική επανάσταση.

I- Θεολογικό Σύστημα

Πηγές

Η εμβέλεια των πηγών, που χρησιμοποιεί ο Ακινάτος, είναι τεράστια, εάν λάβουμε υπόψη μας τα μέσα και τις συνθήκες εκείνης της εποχής.

Στη Φιλοσοφία

Ο Θωμάς ο Ακινάτος είναι ο καλύτερος γνώστης του **Αριστοτέλους** κατά το δυτικό Μεσαίωνα. Βάσει της πιστής μεταφράσεως του Γουλιέλμο του Moerbeke, ο δομινικανός μοναχός έχει σχολιάσει μεγάλο μέρος του αριστοτελικού έργου «*με τρόπο ερμηνείας εντελώς μοναδικό και καινούριο*», κατά την έκφραση του *Tolomeo di Lucca*⁹. Όλα τα συστηματικά έργα του Ακινάτου, φιλοσοφικά και θεολογικά, μικρά και μεγάλα, μαρτυρούν σπάνια γνώση των κειμένων του σταγειρίτη φιλοσόφου.

Ο Θωμάς επίσης γνωρίζει και ερμηνεύει την πλατωνική φιλοσοφία από τις παραπομπές και κριτικές αναφορές του Αριστοτέλους. Εν τούτοις, η αριστοτελική κριτική στον **Πλάτωνα** δεν εμποδίζει τον Ακινάτο να δέχεται στο σύστημά του την *θεωρία των ιδεών*, μάλιστα κατά την αυγουστίνηια ερμηνεία.

Τα ονόματα των αριστοτελικών σχολιαστών, **Πορφυρίου, Θεμιστίου, Simplicius και Αλεξάνδρου** είναι παρόντα στα έργα του Ακινάτου.

Επίσης μια πηγή που συχνάζει ο Ακινάτος εί-

ναι ο **Βοήθιος**.

Ο Θωμάς είναι επίσης οικείος με την εβραίο-αραβική φιλοσοφία, της οποίας ερμηνεύει κάθε πλευρά με σαφήνεια και σπουδή. Φαίνεται ότι έχει εκτιμήσει περισσότερο τον **Abd Allah Ibn Sinâ (Avicenna)** από τον **Ibn Rushd (Averroes)**. Έχει ερμηνεύσει και σχολιάσει αρκετές φορές το *Fons Vitae* του **Salomon Ibn Gabirol (Avicebron)**. Επίσης, ήταν οικείος με το βιβλίο «*More Nebuchim*» –οδηγός των χαμένων– του **M. Μαϊμόνηδη**.

Ως νεοπλατωνικές πηγές είχε στη διάθεσή του το *Liber de Causis* –βιβλίο αιτιών– και επίσης από το 1268 η «Στοιχειώσις Θεολογική» του **Πρόκλου**, στην μετάφραση του Γουλιέλμου του Moerbeke. Επίσης γνωρίζει και παραπέμπει στο «*De Intelligentiis*», που ακολουθεί την νεοπλατωνική γραμμή.

Στη Θεολογία

Η πρώτη και κύρια πηγή του Ακινάτου σε θεολογικό πεδίο είναι η **Αγία Γραφή**, την οποία φαίνεται να γνωρίζει απ' έξω. Πολύ συχνά χρησιμοποιεί τις «γλώσσες» επί της Αγίας Γραφής των **Walafrid του Strabon και Anselmo του Laon**.

Εκτός από τους πατέρες, που χρησιμοποιούνται ως πηγές και από τους συγχρόνους του, - **Αμβρόσιος, Αυγουστίνος, Ιερώνυμος, Ιωάννης Δαμασκηνός, Διονύσιος Αρεοπαγίτης, Ιλαρίων, Γρηγόριος ο μέγας, και Ισίδωρος Σεβίλλης**- παρατηρείται στα ωριμότερα κείμενα του Ακινάτου μεγάλη γνώση των **Ιωάννου Χρυσόστομου και Κυρίλλου Αλεξανδρείας**, γνώση η οποία επηρέασε αισθητά τη Χριστολογία και τη μυστηριακή θεολογία του λατίνου δομινικανού.

Από την υψηλή σχολαστική ο Ακινάτος γνωρίζει και παραπέμπει τους **Άνσελμο** Καντουαρίας, **Rupertus** του Deuz, **Bernardus** του Claraval, **Gilbertus** του la Porée, **Hugus** και **Riccardus** του Αγίου Βίκτωρα, **Ιωακείμ** του Fiore, **Aberlardus** και **Alamus** της Insulis.

Εν τούτοις, ο πιο γνωστός και σχολιασμένος συγγραφέας της εποχής του είναι ο *Magister Sententiarum*, **Πέτρος Αβελάρδος**.

Συνεχίζοντας μια λογοτεχνική παράδοση της εποχής εκείνης, ο Ακινάτος αναφέρεται σε θεολόγους του ΙΓ' αιώνα με την λέξη «*quidam*» (αόριστο πρόσωπο, κάποιος, ένας). Μόνο ονομάζει τους συγγραφείς διαφόρων θεολογικών Summae, οι οποίοι

⁹ GRABMANN M., *Santo Tomás de Aquino, Labor, Barcelona, 1930, σελ. 28.*

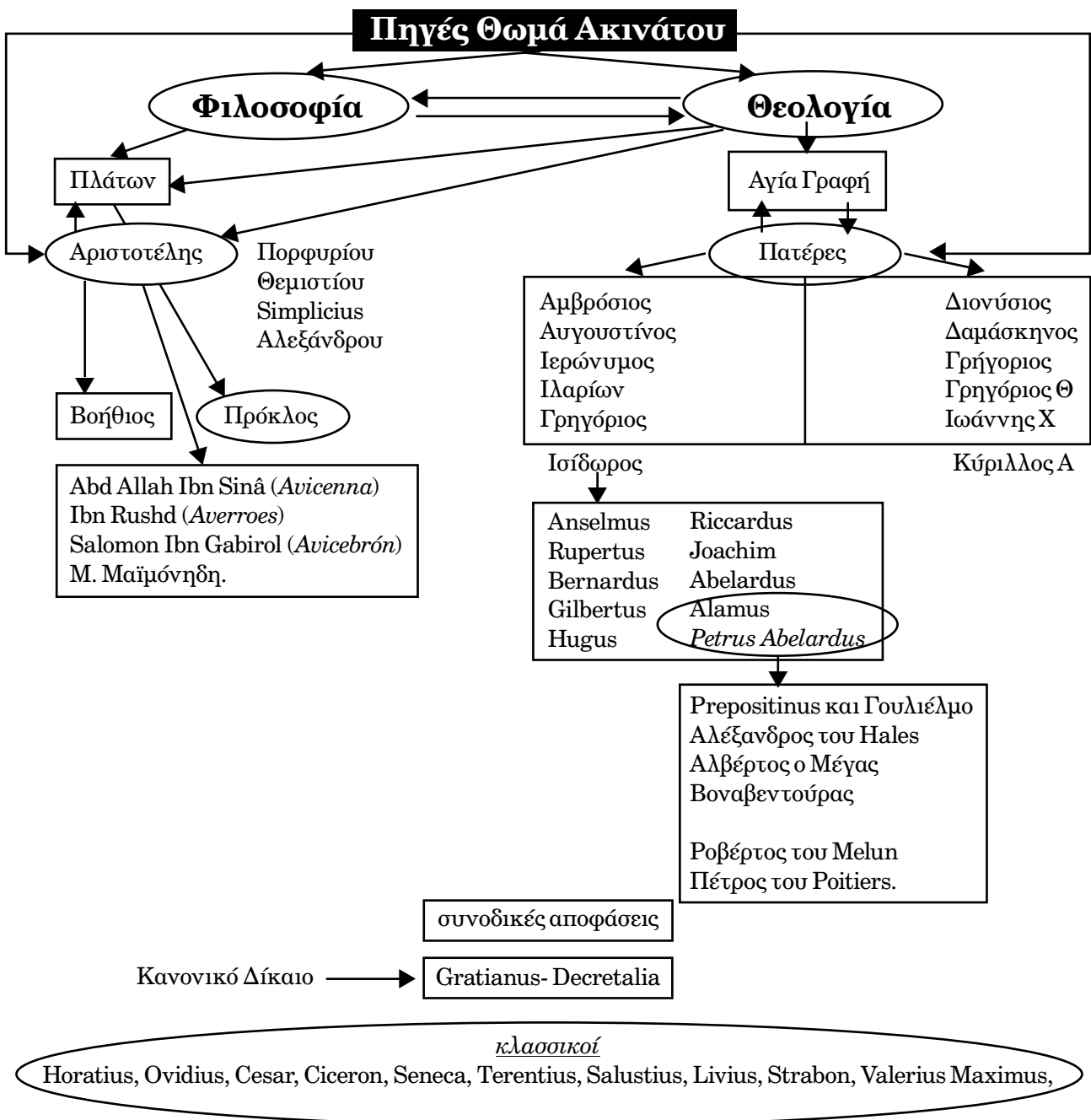
ζούσαν στο Παρίσι κατά το πρώτο τρίτο του ΙΓ^{ου} αιώνα: **Prepositinus** και **Γουλιέλμο του Auxerre**. Αυτά τα απρόσωπα «*quidam*» θα πρέπει να ανακαλυφθούν σταδιακά, όταν η προ-σχολαστική γραμματολογία γνωριστεί τελειότερα και σχετιστεί δεόντως ο Ακινάτος με τις εκδιδόμενες πηγές και με τους **Αλέξανδρο του Hales**, **Αλβέρτο τον Μέγα** και **Βοναβεντούρα**. Υπάρχουν ενδείξεις, όμως, πως ο Ακινάτος έχει χρησιμοποιήσει την ανέκδοτη *Summa* του **Ροβέρτου του Melun** και τις *Sententiae* του **Πέτρου του Poitiers**.

Όπως φαίνεται από την Χριστολογία του, ο δομινικανός μοναχός έχει πλατιά γνώση από **συνο-**

δικές αποφάσεις Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων.

Όσον αφορά στο Κανονικό Δίκαιο, ο Ακινάτος ξεπερνά άνετα όλους τους συγχρόνους του, και αυτό το γεγονός βεβαιείται στη συχνή παραπομπή στον **Gratianus**, στα **Decretalia** και στο **Ρωμαϊκό Δίκαιο**.

Τέλος, δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι ο δομινικανός αναφέρεται συχνά στα κείμενά του σε αρχαίους κλασικούς συγγραφείς και ποιητές, όπως **Horatius**, **Ovidius**, **Cesar**, **Cicero**, **Seneca**, **Terentius**, **Salustius**, **Livius**, **Strabon**, **Valerius Maximus** και άλλους.

Μεθοδολογία

Για τον Θωμά τον Ακινάτο, η τέλεια γνώση του αληθινού και αιωνίου, δηλαδή του Θεού και των περί Αυτόν, είναι προσβάσιμη μόνο στις ψυχές, που έχουν απαρνηθεί τα κοσμικά και ούτως έχουν καθαρισθεί από κάθε υποταγή στα υποδεέστερα. Είναι πλέον φανερό ότι για τον Ακινάτο υπάρχει μια προϋπόθεση για την εξάσκηση της ιερής επιστήμης: **η πνευματική ζωή**. Ούτως, στη ακινάτεια θεολογία η πνευματικότητα συνδέεται στενά και αμετάκλητα με την επιστήμη.

Ο Ακινάτος πιστεύει ότι όλη η τάξη της δημιουργίας και των αιτιών της πρέπει να αφομοιωθεί στην ψυχή του ανθρώπου¹⁰. Αυτή η γνώση υψηλών πραγματικοτήτων, μολοντί ατελής, διευθετεί στο ανθρώπινο πνεύμα την υψηλότερη τελειότητα¹¹. Ο Θωμάς θεωρεί την ιερά επιστήμη –την θεολογία– ως “*quaedam impressio divinae scientiae*”¹², δηλαδή ως «κάποια εντύπωση της θείας επιστήμης στο ανθρώπινο πνεύμα», ως συμμετοχή ήδη από αυτό το ατελές στάδιο ζωής στην γνώση του ίδιου Θεού, και πρόλογο στην γνώση του Θεού στην άλλη ζωή.

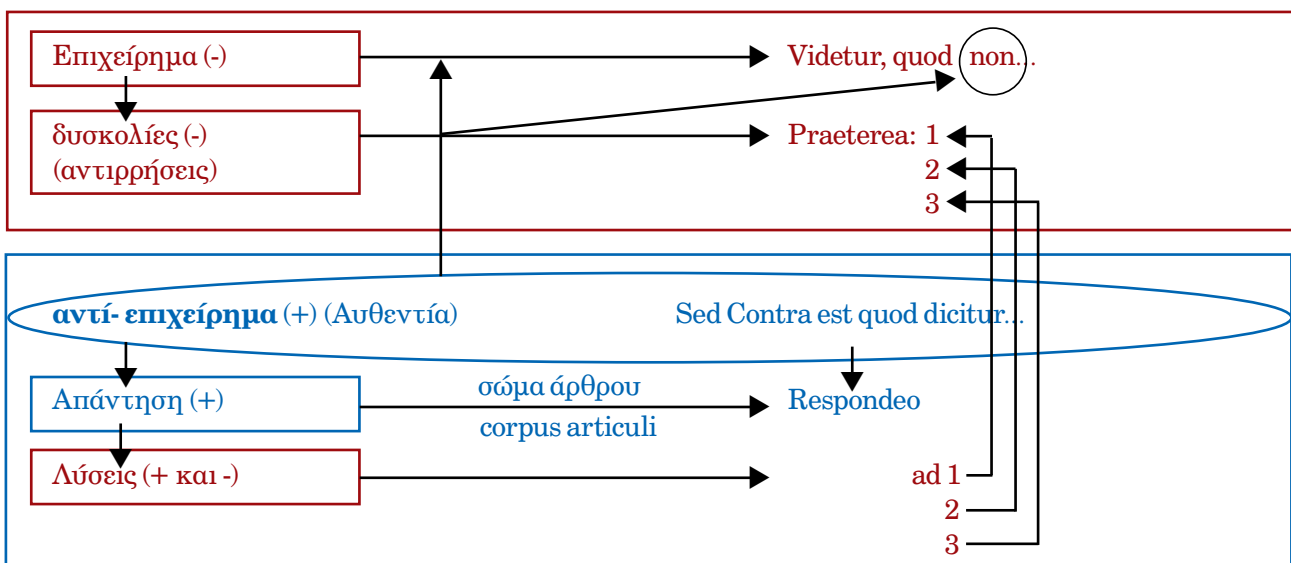
Για να πετύχει αυτόν τον υψηλό σκοπό, ο Ακινάτος ακολουθεί την διαλεκτική μέθοδο εργασίας. Δέχεται τα αποτελέσματα από τις προηγούμενες έρευνες και οδηγείται από την *Regula Fidei*. Ούτως, η επιστημονική του προσωπικότητα παρουσιάζει μια διαλεκτική θεμελίωση κατά πάντα αυτόνομη –λογική αλλά και μεταφυσική–, και συνεπώς ένα συγκεκριμένο τρόπο θεωρήσεως των πραγματικοτήτων και των πραγμάτων, μια θετική

μέθοδο, στο πλαίσιο θρησκευτικο-πνευματικού φρονήματος.

Ο Αγγελικός Διδάσκαλος πραγματοποιεί μια αυτόνομη νοητική διαδικασία σε δυο κατευθύνσεις, αφενός μεν λογικο-μεθοδική, αφετέρου δε μεταφυσικό-διαλεκτική¹³. Η επιστημονική του μέθοδος οδηγείται από απόψεις αυστηρά υποκειμενικές, κυριαρχείται, όμως, και από την πνευματική δίψα για την Αλήθεια.

Ο Ακινάτος, στην καθόλου αναζήτηση της Αλήθειας δεν περιφρονεί τα προηγούμενα αποτελέσματα της επιστήμης, αλλά αντιθέτως τις συμπεριλαμβάνει και τις λαμβάνει υπόψη του στην έρευνά του. Ούτως, εκμεταλλεύεται τις θέσεις των παλαιών επιστημών, επιθεωρούμενος κάθε υπόθεση, κάθε παρατήρηση, κάθε συμπέρασμα μέχρι να αποκαλυφθεί η ζητούμενη αλήθεια. Πάντοτε διακρίνει την πραγματική γνώση από την επιφανειακή, το βέβαιο από το πιθανό, το τελικό αποτέλεσμα από την πρώτη υπόθεση, διαμέσου μιας μεθόδου, που τον φυλάει από κάθε επιστημονική εκτροπή και παρέκβαση.

Εν γένει, η τεχνική της σχολαστικής έκθεσης, που χρησιμοποιείται από τον Ακινάτο, παρουσιάζει σε κάθε φάση “*pro et contra*”. Η διαδικασία καταλήγει σε μια συγκεκριμένη λύση –ή αντι-επιχείρημα–, που πάντα αντλείται από την Αυθεντία -*Auctoritas*-, και έπειτα αντικρούει και διαψεύδει τα επιχειρήματα, που σχηματίσθηκαν υπέρ –*pro*– της αντίθετης γνώμης. Αυτή η διαλογική διαδικασία συνοψίζεται ούτως στον μηχανισμό του σχολαστικού άρθρου:

¹⁰ THOMAE AQUINATIS, *De Veritate*, II, 2.

¹¹ THOMAE AQUINATIS, *Summa contra Gentes*, I, 5.

¹² THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.1, a. 3.

¹³ GRABMANN M., *Santo Tomás de Aquino, μν. εργ., σελ. 32.*

Πολλές φορές στις απαντήσεις των αντιρρήσεων παρουσιάζονται δευτερεύουσες παρατηρήσεις και επιχειρήματα, που δεν γράφτηκαν στο σώμα του άρθρου για να μην εμποδίσουν τον ομαλό ειρμό της απόδειξης.

Ωστόσο, σε πολλά κείμενά του, όπως στην *Summa contra Gentes* και στα *Opuscula* –πονήματα–, ο Ακινάτος, προτιμά να μην χρησιμοποιεί την σχολαστική τεχνική των διαλογικών άρθρων, και ούτως κινείται ελεύθερα στην ανάπτυξη της σκέψης και της απόδειξης.

Ο Θωμάς έχει διορθώσει, συμπληρώσει και ακόμα ανακαλέσει κάποιες δικές του θεωρίες και θέσεις, οπότε, μέσω καινούριου υλικού ή βαθύτερης περισυλλογής, ανακάλυπτε ότι ήταν ανακριβείς, αβάσιμες ή λανθασμένες. Μια λεπτομερής σύγκριση μεταξύ των σχολίων των *Sententiae* και της *Summa Theologiae* φανερώνει ξάστερα την συνεχή πρόοδο στην ακινάτεια θεολογία¹⁴.

Στην επιστημονική του έρευνα ο Ακινάτος χρησιμοποιεί συνάμα την παρατήρηση και την εικασία, την ανάλυση και τη σύνθεση, και ούτως φθάνει σε μια μέση οδό μεταξύ υπερθετικού εμπειρισμού και υπερβολικού ιδεαλισμού. Ούτως, στη ακινάτεια θεωρία των αισθήσεων δεν παραλείπεται η ψυχολογική παρατήρηση, ενώ στη θεωρία της γνώσης τα *γεγονότα* της *εμπειρίας* είναι εκείνα που επιτρέπουν τον δομικανό θεολόγο να βρεθεί κοντά στην αριστοτέλεια φιλοσοφία και να παραιτηθεί από την αυγουστίνεια, ενσαρκωμένη από την Φραγκισκανή σχολή. Ωστόσο ο Ακινάτος δεν παραμένει μόνο στη απλή διαδικασία της παρατήρησης: σκοπεύει να αποκαλύπτει στην πραγματικότητα τις ουσίες, τις αιτίες, την νομοτέλεια. Στον Ακινάτο η παρατήρηση υπηρετεί την μεταφυσική θεώρηση.

Στην επιστημονική μέθοδο του Θωμά Ακινάτου απαντά επίσης και η γλώσσα του. Η γλώσσα είναι απλή, πρακτική, θετική, χωρίς ρητορικούς ακροβατισμούς και ποιητικές περιστροφές, όπως το περιγράφει η ίδια η παράδοση:

*Stylus brevis, grata facundia;
celsa, clara, firma sententia.*¹⁵

κάλαμος βραχύς, ευχάριστη γλώσσα
επιβλητικό, λαμπρό, σταθερό απόφθεγμα

Σκέπτεται κανείς ότι δίνει ειδικό χαρακτήρα στο ακινάτειο κείμενο η λιτή περισυλλογή του αριστοτελικού τρόπου σκέψης.

Τέλος, άξιο παρατηρήσεως είναι το γεγονός ότι

ο Ακινάτος έχει ιδιαίτερη γνώση και κατανόηση της οργανικής εξέλιξης και γένεσης της καθόλου επιστήμης, θεολογικής και μη, και αφομοιώνει δεόντως στο σύστημά του τους καρπούς της προηγούμενης και της σύγχρονης του σκέψης.

Θεολογία

Τριαδολογία

1- De Deo Uno

Ύπαρξη του Θεού - θεογνωσία

Η αφετηρία της περισυλλογής περί της υπάρξεως του Θεού ξεκινά από την κτιστή πραγματικότητα, η οποία είναι προσιτή στην εμπειρία του ανθρώπου. Η αφετηρία αυτή δεν είναι η αποφατική θεολογία της πλατωνικής σχολής αλλά η καταφατική –*theologia affirmativa*– της αριστοτελικής σχολής. Ωστόσο, δέον να σημειωθεί ότι για τον Ακινάτο τόσο η απόφαση –*negatio*– όσο η υπέρβαση –*eminentia*– είναι μια μορφή θείας γνώσεως εξίσου σημαντική και απαραίτητη στη διαδικασία περισυλλογής περί του Θεού, αλλά ενεργείται αποκλειστικά μετά που έχει δοθεί η απάντηση για την ύπαρξη του Θεού¹⁶.

Στην θεολογική του Σούμμα (I, q.2, a.3) ο Ακινάτης αρχίζει την περισυλλογή του, αναρωτώντας εάν υπάρχει ο Θεός –*utrum Deus sit*. Έπειτα εξηγεί δια «πέντε οδών»¹⁷ την λογικότητα της χριστιανικής πίστης στην ύπαρξη του Θεού. Η καθεαυτή θωμιστική διδασκαλία περί Θεού (I, qq. 3-43) υποθέτει την θετική απόδειξη της ύπαρξης του Θεού και προχωράει ερευνώντας για το υπαρξιακό Εί-ναι –*Esse*– του Θεού, δηλαδή την ουσία του.

Σημειωτέα είναι η εισαγωγή της προσωπικής του διδασκαλίας περί Θεού στο Θεολογικό του σύστημα, η οποία φανερώνει πόσο σημαντική ήταν για τον συγγραφέα ο αποφατικός «διονυσιακός» λόγος:

«Cognito de aliquo an sit, inquirendum restat quomodo sit, sed quid non sit, non possumus considerare de Deo scire non quomodo sit, sed potius quomodo non sit.»

«Όταν γνωριστεί ή ύπαρξη κάποιου όντος, πρέπει περαιτέρω να εξεταστεί ο τρόπος της υπάρξεώς του, για να γνωριστεί ούτως και η ουσία του. Οίκοθεν, όμως εννοείται ότι περί Θεού δεν δυνάμεθα να γνωρίσουμε τι είναι, αλλά μάλλον τι δεν είναι, διό και δεν δυνάμεθα να διακριβώσουμε πώς είναι

¹⁴ GRABMANN M., *Santo Tomás de Aquino, μν. εργ.*, σελ. 34.

¹⁵ *Breviarium Ord. Praed., in Festo S. Thomae Aquinatis, resp. IV.*

¹⁶ SCHNEIDER, Th., (και άλλοι), *Manual de Teología Dogmática*, Herder, Barcelona, 1996, σελ. 139.

¹⁷ Η πρώτη αναχωρεί από την κίνηση,

η Δεύτερη από την ποιητική αιτία,

η Τρίτη αναχωρεί από την διάκριση του δυνατού και του αναγκαίου,

η Τετάρτη αναχωρεί από τις κατά βαθμούς διαφορές των όντων,

η δε Πέμπτη από την κυβέρνηση των όντων.

¹⁸ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I. q.3. int.

ο Θεός, αλλά μάλλον πώς δεν είναι.»¹⁸

Ούτως, οι τρεις πρώτες οδοί, που οδηγούν τον Ακινάτο στο να δώσει θετική απάντηση στην ερώτηση «εάν υπάρχει Θεός» -*Utrum Deus sit*-, θεμελιώνονται από μια κοσμολογική προϋπόθεση, ήδη γνωστή στην αρχαιότητα.

Οι πέντε οδοί

Η πρώτη οδός (*ex parte motus*, από την κίνηση) ξεκινά από την εμπειρία της κινήσεως παντός όντος, και ούτως υποθέτει την αναγκαστική ύπαρξη πρώτου ακίνητου κινητήρα.

Η δεύτερη οδός (*ex ratione causae efficientis*, από την ποιητική αιτία) ξεκινά από τα αποτελέσματα και την αιτία τους, και υποθέτει την αναγκαστική ύπαρξη πρώτης αναίτιας αίτιας.

Η τρίτη οδός (*ex possibili et necessario*, από την διάκριση του δυνατού και του αναγκαίου) αποτελεί το κέντρο της περισυλλογής. Αφετηρία αυτής της οδού είναι η παρατήρηση ότι όλα τα υπάρχοντα όντα θα μπορούσαν να μην υπάρχουν. Αυτά τα όντα εξαρτώνται από το να φθάσουν να είναι. Είναι, λοιπόν, ενδεχόμενα, μη αναγκαία. Θα μπορούσαν να μην είχαν υπάρξει ποτέ, να είναι τίποτα. Ωστόσο αυτή η δυνατότητα θα πρέπει να αποκλειστεί, διότι, εάν κάποτε δεν υπήρχε τίποτα, ούτε σήμερα δεν θα υπήρχανε τα όντα. Ύστατος σκοπός της διαλεκτικής αυτής διαδικασίας είναι η απόδειξη της υπάρξεως ενός Όντος, του οποίου η μορφή του Είναι -*Esse*- είναι απόλυτα αναγκαία, απόλυτη πραγματικότητα -*actus purus*- και που δύναται να κάνει πραγματικότητα αυτό που «δύναται» να είναι πραγματικότητα και το έχει κάνει με, ότι είναι σήμερα ενδεχόμενο και υπάρχει *de facto*.

Η λογική όλης της ερμηνείας στις τρεις πρώτες οδούς βασίζεται σε δυο αρχές:

1. *Αρχή της αποκλεισμένης αντίφασης*: κατά την οποία ένα όν δεν δύναται να είναι δυνατό (π.χ. να είναι και να μην είναι) (*in potentia*) και πραγματικό (*in actu*) ταυτόχρονα και υπό τις ίδιες συνθήκες. Δηλαδή, το απλώς δυνατό μόνο δύναται να έχει το Είναι από άλλο όν, που υπάρχει πραγματικά και αναγκαστικά.
2. *Αρχή της αποκλεισμένης στροφής εξ απείρου*: που είναι η απόκλιση της αναφοράς δίχως τέλος σε μια αντίστοιχη αισθητή αιτιολογία ενός ενδεχομένου όντος για άλλο οντολογικά όμοιο. Η διαδικασία αυτή γίνεται *ex απείρου*, και δεν φθάνει ποτέ στην πρώτη αιτία, η οποία ζητείται, μια και πάντοτε αντι-

μετωπίζει την ύπαρξη ενός ενδεχομένου όντος.

Σε αυτό το στάδιο θα πρέπει να διατηρηθεί η οντολογική διαφορά, που ο Ακινάτος εκφράζει, αν και σε έμμεση μορφή: όντως υπάρχει μια οντική διαφοροποίηση, μια οντολογική άβυσσος που δημιουργείται μεταξύ του ενδεχομένου όντος και του αναγκαίου, προς το οποίο μόνο δύναται να συνδέονται με την αναλογική σκέψη. *Deus non est in aliquo genere* –ο Θεός δεν ανήκει σε κανένα γένος¹⁹: σε καμμία περίπτωση δεν γίνεται λόγος για μια αδιαχώριστη αλυσιδα αιτιών, αλλά για την μόνη αιτία που υπερβαίνει κάθε όν, και οδηγεί επί τέλους στην ύστατη αιτία, για την οποία ο Ακινάτος επαναλαμβάνει στο τέλος κάθε οδο: «*et hoc nominant omnes Deus*», και τούτο όλοι ονομάζουν Θεό. Στο συλλογισμό του Αγγελικού Διδασκάλου «*omnes*» -όλοι- αναφέρεται στους πιστούς. Σε τελευταία ανάλυση ο Θωμάς θέλει να θεμελιώσει την λογικότερη δυνατόν προσέγγιση στον ήδη γνωστό στους πιστούς Θεό, δίχως να θέλει να διεκδικήσει την απόδειξη της υπάρξεως του Θεού.

Η τέταρτη οδός (*ex gradibus perfectionum*, από τις κατά βαθμούς διαφορές των όντων) έχει αφετηρία τις διάφορες βαθμίδες τελειότητας των όντων, και συμπεραίνει ότι υπάρχει ένα όν ολικά και υπέρτατα τέλειο, το οποίο είναι το ύστατο κριτήριο και προηγούμενο μέτρο που επιτρέπει την διάκριση μεταξύ «περισσότερο» ή «λιγότερο».

Η πέμπτη οδός (*ex gubernatione mundi*, από την κυβέρνηση των όντων) γνωστή ως «τελεολογική απόδειξη του Θεού» εξηγεί την παρατηρούμενη τάξη στον κόσμο και την ώθηση προς αυτήν δια της ενέργειας μιας υπέρτατης αρχής.

Η μεταφυσική απόδειξη της υπάρξεως του Θεού που επιχειρούν οι πέντε οδοί ανακεφαλαιώνεται σε ένα ορισμό: ο Θεός είναι ο *ipsum esse subsistens*, το αυτό υφιστάμενο Είναι²⁰, ο ων που αυτό-υφίσταται, και δια τούτο η πρώτη αιτία, η απόλυτη ανάγκη, η υπέρτατη τελειότητα και ο κυβερνήτης της κτιστής τάξεως.

Θεία Ιδιώματα

Ο Αγγελικός Διδάσκαλος προχωράει στην περισυλλογή του περί του Ενός Θεού και μελετά τα ιδιώματά του (I. qq. 3-11), την υπό του ανθρώπου γνώση του Θεού (I. q. 12), και το Όνομα του Θεού (I. q. 13). Ο Ακινάτος επίσης μελετά τη γνώση και το θέλημα του Θεού (I. qq. 14-26) για να φθάσει στην τριαδική διδασκαλία του Θεού (I. qq. 27-47).

Ο Ακινάτος δίδει μεγάλη σημασία στα ιδιώματα του Θεού. Ο Ιωάννης Δαμασκηνός, μια από τις αυθε-

¹⁹ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 3, a. 5.

²⁰ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 3.

²¹ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, I, 14, MG 94, 860A.

ντίες που ακολουθεί ο Αγγελικός Διδάσκαλος, αριθμεί τουλάχιστον 18 ιδιώματα της θείας φύσεως²¹, τα οποία ο Λατίνος θεολόγος μειώνει σε 8 μόνο²²:

- ◆ η απλότητα,
- ◆ η παντοδυναμία,
- ◆ η αγαθότητα,
- ◆ το απέραντο,
- ◆ η πανταχού παρουσία,
- ◆ το άτρεπτο,
- ◆ το αιώνιο και
- ◆ η ενότητα.

Ο Ακινάτος αρχίζει την μελέτη των ιδιωμάτων από την θεία απλότητα.²³ Για τον Ακινάτο είναι φανερό ότι στον Θεό δεν δύναται να αποδοθεί το ιδίωμα ουδεμίας σύνθεσης, όπως:

- *subiectus et accidens*
- *materia et forma*
- *potentia et actus*
- *essentia et Esse*

διότι στον Θεό δε δύναται να αναλογισθούν τέτοιες ενδεχόμενες κατηγορίες κατά σύνθεση. Ο Ακινάτος λύνει το πρόβλημα της απλότητας του Θεού και συμπεραίνει με τρία σκέλη ότι:

1. Ο Θεός είναι η ίδια η ύπαρξή του- *Deus est suum esse*.
2. Η ύπαρξη (το είναι) του Θεού είναι η ουσία του- *Esse Dei est ipsa eius essentia*.
3. Ο Θεός είναι «το αυτό Είναι» - *Deus est ipsum Esse (subsistens)*

Ούτως, ο Ακινάτος συλλαμβάνει τον Θεό ως

«**Actus Purus**»

«**Ipsum Esse**»

Από άλλη μεριά, η ακινάτεια «*mystica philosophia*» δεν παρατηρεί ουδεμία αντίφαση μεταξύ δυο διαφορετικών διαπιστώσεων:

- **Ο Θεός είναι το αυτό υφιστάμενο Είναι**
- **Ο Θεός αγάπη εστί**²⁴

Ο Ακινάτης τότε θέλει να συμφιλιώσει την φιλοσοφική σύλληψη του Θεού με την βιβλική. Με αυτήν την ταυτοποίηση ο Θωμάς ενώνεται με τον κατάλογο δυτικών θεολόγων, πρωτεργατών της υπό το Heidegger καλούμενης «οντο-θεολογίας»²⁵.

2- De Deo Trino

Ο Θωμάς ο Ακινάτος έδωσε στην ψυχολογική ερμηνεία της Τριάδας την συστηματοποίηση, που είναι πλέον οριστική για το τριαδολογικό δυτικό δόγμα.

Στη θωμιστική συστηματοποίηση είναι θεμελι-

ώδης η έννοια των εκπορεύσεων – *processiones*- που εξηγούν την Τριάδα ως το «είναι (σε σχέση) με», «είναι για», «είναι εν», των τριών υφισταμένων σχέσεων.

Πρώτο επίπεδο: *Processiones*

Ο Υιός προέρχεται από τον Πατέρα κατά τον τρόπο της **νόησης**. Ο Πατήρ σχηματίζει δια αυτής της νόησης την έννοια του Εαυτού του σε τέλεια αντιστοιχία με την πραγματικότητά του. Αυτή η τέλεια αντιστοιχία εκφράζεται λέγοντας ότι ο Υιός γεννιέται από τον Πατέρα και ότι είναι ο Λόγος του και η εικόνα του. Κατά τον Ακινάτο η εκπόρευση κοινοποιεί στον εκπορευόμενο την ομοιότητα με τον γεννήτορα. Η εκπόρευση είναι τελειότερη καθόσον είναι ομοιότεροι ο γεννημένος και ο γεννήτορας²⁶. Από άλλη μεριά, είναι τέλεια εφόσον είναι «άυλη γέννηση», μια και σε αυτήν η κοινοποίηση της ομοιότητας δεν οριοθετείται από την διαφοροποίηση του υλικού υποστρώματος. Ο προφερόμενος Λόγος δεν είναι ούτε έλασσον ούτε μεταγενέστερο από εκείνο που τον προφέρει, εφόσον αυτός (ο Πατήρ) εννοεί αιωνίως τον εαυτόν του τέλεια. Δια τούτο ο Πατήρ προφέρει αιωνίως τον Λόγο, ο οποίος τον εκφράζει τελειωτικά και τον αντιστοιχεί ολοκληρωτικά σε όλα. Τιοιουτοτρόπως Πατήρ και Υιός διαφοροποιούνται μεταξύ τους αποκλειστικά δια των *σχέσεων αντιστάσεως*, που είναι οι αιώνιες ενέργειες του «να γεννιέται» (ο Υιός από τον Πατέρα) και «να γεννά» (ο Πατήρ τον Υιό).

Το Πνεύμα το Άγιο εκπορεύεται δια της οδού της **βούλησης** και **αγάπης**. Η εκπόρευση ονομάζεται εισπινοή –*spiratio*– διότι το Πνεύμα –ως μια συγκεκριμένη δύναμη για την κίνηση²⁷- νοείται σε *αναλογία* με την ώθηση που εκκινεί στο να τείνουμε με αγάπη προς το γνωστό. Αλλά επειδή η αγάπη δεν προέρχεται από τον αγαπώντα χωρίς την γνώση του αγαπημένου, και επειδή Πατήρ και Υιός αγαπούν αλλήλους, είναι αναγκαίο αυτή η αλληλο-αγάπη, η οποία είναι το Πνεύμα, να εκπορεύεται από τους δυο²⁸.

Ο Αγγελικός Διδάσκαλος επικαλείται την πρώτη αυγουστίνη αναλογία αγάπης (αγαπών-αγαπημένος- αγάπη), που οδηγεί στα άκρα την διπροσωπική σχέση, την ενσωματώνει μαζί με την απόχρωση της δεύτερης εκπόρευσης στην ψυχολογική αναλογία και με αυτό το επιχείρημα καλύπτει – όπως ήδη έπραξε ο Αυγουστίνος- το ότι δεν είναι δυνατόν ακόμα να ομιλείται καθόλου για την αγάπη του Λόγου και, συνεπώς, για το αμοιβαίο αγκάλιασμα Πατρός και Υιού²⁹.

Ο Ακινάτος χρησιμοποιεί την πρώτη αναλογία

²² THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, qq. 3-13.

²³ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 3.

²⁴ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 20, a.1, s.c.

²⁵ ROVIRA BELLOSO, J.M., *Tratado de Dios Uno y Trino, Secretariado*

Trinitario, Salamanca, 1998, σελ. 53.

²⁶ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 33, a.2.

²⁷ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 36, a.1.

²⁸ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q. 37, a.1, ad 3.

αγάπης του Αυγουστίνου και την παράσταση του Αγίου Πνεύματος ως *vinculum amoris* –σύνδεσμος αγάπης- καθόσον δύναται να κάνει προφανή την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, ως εκπόρευση από τον Πατέρα και τον Υιό. Εν τούτοις, το οριστικό επιχείρημα σε αυτήν την υπόθεση το αντλεί από ένα αξίωμα του Άνσελμου, κατά το οποίο στον Θεό δεν δύναται να υπάρχουν άλλες διαφοροποιήσεις και διακρίσεις παρά μόνο αυτές που απορρέουν από τις σχέσεις αντιστάσεως, με τις οποίες τα πρόσωπα αλληλο-σχετίζονται³⁰. Εάν το Άγιο Πνεύμα είναι και υπάρχει σε αντιστατικές σχέσεις με τον Πατέρα μόνο, και όχι με τον Υιό, τότε δεν θα μπορούσε να διαφοροποιείται από εκείνο.

Δεύτερο επίπεδο: *Relationes*

Η γέννηση του Υιού και η εισπνοή του Αγίου Πνεύματος είναι –όπως ήδη ελέγχθηκε με την ψυχολογική αναλογία- ουσιαστικές πραγματοποιήσεις στον Θεό. Ο Πατήρ γεννά τον Υιό, ούτε επειδή το θέλει, ούτε επειδή υπάρχει εξωτερική ανάγκη³¹. Αμφότερες εκπορεύσεις –γέννηση και εισπνοή– είναι αναγκαίες *φύσει*: τώρα, το καθεαυτού αναγκαίο (και όχι μόνο μέσω άλλου πράγματος) σημαίνει ότι δεν δύναται να μην είναι. Και ούτως αναγκαίο καθίσταται ο Πατήρ να γεννά τον Υιό³². Δια τούτο στο *θείο Είναι* υπάρχουν οι εκπορεύσεις και οι σχέσεις, που αναπαύονται στις πρώτες. Συνεπώς πρέπει να λέγεται ότι η σχέση που καθίσταται πραγματικά στον Θεό, είναι πράγματι ένα και το αυτό με την ουσία, και διακρίνεται από εκείνη μόνο διανοητικώς³³.

Τρίτο επίπεδο: *Personae*

Αυτό σημαίνει ότι τα τρία θεία πρόσωπα, λόγω του κοινού *θείου Είναι*, είναι σχέσεις, στις οποίες αλληλο-σχετίζονται δια των εκπορεύσεων: **ούτως, στον Θεό, εκτός των σχέσεων, δεν υπάρχει υποκειμενικά τίποτε άλλο**³⁴. Ο Πατήρ είναι ταυτόχρονα το χαρακτηριστικό του «γεννάν» και «εισπνοεύν». Ο Υιός είναι το χαρακτηριστικό του «(είναι) γεννημένος» και «εισπνοούμενο». Το Άγιο Πνεύμα είναι το δικό του και χαρακτηριστικό «(είναι) εισπνοούμενο». Αυτές οι τέσσερις σχέσεις (γεννάν, εισπνοεύν, (είναι) γεννημένος, και (είναι) εισπνοούμενος-ο) αποτελούν, ως αντιστατικές, τα τρία θεία πρόσωπα. Εάν, όμως, χάρη μιας τέτοιας σχέσης θέλαμε να εκφράσουμε τα ακοινωνήτα ιδιώματα των τριών προσώπων (*proprietates* ή έννοιες αναγνωρίσεως –*notiones*), από τις σχέσεις απορρέουν αμέσως: ***Paternitas, Filiatio, Spiratio, Processio***, όπως

επίσης στο «να είναι Πατήρ» υποτίθεται «το να μην είναι γεννημένος», το οποίο δεν είναι καθεαυτό μια έννοια που δημιουργεί σχέσεις³⁵.

Και επειδή τα θεία πρόσωπα είναι **υφιστάμενες σχέσεις**, αλλά η κοινή εισπνοή δεν είναι ακοινωνήτο ιδίωμα ενός προσώπου, και «το να μην είναι γεννημένος» δεν αναφέρεται υποκειμενικά σε ένα συνδετικό περιεχόμενο, ούτως παραμένουν τρεις οι έννοιες **σχέσεις** (*notiones personales*), που αποτελούν το πρόσωπο: *paternitas, filiatio, processio*. Ότι είναι χαρακτηριστικό των θείων προσώπων και δια του οποίου διακρίνονται δεν αποτελεί ουδεμία ουσιαστική διαφοροποίηση. Για αυτό δυνάμεθα να κηρύζουμε τα ουσιαστικά θεία χαρακτηριστικά (*essentialia attributa*) σε κάθε θείο πρόσωπο.

Τέταρτο επίπεδο: *Missiones*

Αυτή η διαλεκτική και εικαστική επεξεργασία του τριαδικού δόγματος συγκεντρώνεται ολοτελώς στην θεολογική ανοικοδόμηση της αιώνιας και υπερβατικής Τριάδας. Θεωρείται αυτή η υπερβατική Τριάδα ως προϋπόθεση για την οικονομική. Ο Ακινάτος επεξεργάζεται αυτήν την έννοια δια των αποστολών. Με τις ιστορικές και σωτήριες αποστολές οι ενδοτριαδικές εκπορεύσεις παρεμβάλλονται στην κτιστή ιστορία δια ελεύθερης βούλησης του Θεού και «παρατείνονται» στους ανθρώπους³⁶.

Με τις αποστολές, ότι ήταν ανέκαθεν μια *αιώνια θεία* και ουσιαστική *πραγματοποίηση*, μετατρέπεται για τους ανθρώπους σε ένα σωτήριο γεγονός. Με τις σωτήριες αποστολές του Υιού και του Αγίου Πνεύματος στην κτιστή διάσταση, οι άνθρωποι συμπεριλαμβάνονται στο συνδετικό θείο γίγνεσθαι για την σωτηρία τους. Ούτως, οι άνθρωποι δια του Υιού και εν Άγίω Πνεύματι δύνανται να ξαναβρούν την Αρχή τους και την αληθινή τους σχέση και σύνδεσμο με τον Θεό.

Ο σωτηριολογικός προσανατολισμός της θωμιστικής τριαδικής εικασίας βεβαιείται μόνο εάν οι θείες αποστολές και οι ενδοτριαδικές εκπορεύσεις σχετίζονται με το στενότερο δυνατό τρόπο.

Εάν στην νεοσχολαστική θεολογία παρουσιάστηκε η τάση της απομόνωσης του δόγματος της υπερβατικής τριάδας, αυτό οφείλεται στο γεγονός που η θεολογία των αποστολών έχασε τον αρχικό της σύνδεσμο με το δόγμα των θείων εκπορεύσεων, και ούτως οι ενδοτριαδικές διαδικασίες αποσυνδέθηκαν από την ιστορική και σωτήρια τους πραγματοποίηση. ■

²⁹ AUGUSTINI, *De Trinitate*, IV, 5.

³⁰ ANSELM, *De Proc. Sp. S.*, Cap. I; cf. DS 1330; DZ 703: “*In Deo omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio*”.

³¹ Το ίδιο εφαρμόζεται για την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος.

³² THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.41, a.2, ad 5.

³³ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.28, a.2.

³⁴ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.28, a.2, ad 2.

³⁵ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.32, a.2.

³⁶ THOMAE AQUINATIS, *Summa Theologiae*, I, q.43, a.2.